

Den pietistiske prinsesse

Af museumsleder Anne Provst, Museum for Forsyning og Bæredygtighed

Den 28. august 1677 fødte den danske dronning Charlotte Amalie (1650-1714) en pige. Pigen blev døbt Sophie Hedvig prinsesse til Danmark (1677-1735). Hun blev eneste datter af kong Christian den 5. (1649-1699) og dronning Charlotte Amalie, der overlevede til voksenalder. Hendes opgave, som hustru til en af Europas indflydelsesrige regenter, var fastlagt fra fødslen. Sophie Hedvig kom dog ikke til at opfylde den på forhånd definerede opgave. Hun forblev ugift og bosatte sig sammen med sin bror prins Carl (1680-1729), som hun havde et forståelsesfællesskab med. De to etablerede deres eget hof – primært på *Vemmetofte* – hvor de dyrkede deres pietistiske projekter og en meget luksuriøs livsstil.

Disse pietistiske projekter fik effekt langt omkring. I det mørke Jylland, nordenfjords i Østvendsyssel sikrede prinsessen sig således et stærkt eftermæle, men samtidig et eftermæle, der meget snævert fokuserer på prinsessens gerninger netop her. På baggrund af

den østvendsysselske historiefortælling, der hidtil har fokuseret ret snævert på prinsesse Sophie Hedvigs religiøse levned samt hendes oprettelse af syv prinsesseskoler i Dronninglund-området, forsøger denne artikel at tegne et billede af prinsessens liv og livsførelse ud fra et mere overordnet perspektiv.

Dronninglund som udgangspunkt

Når der i Østvendsyssel tales om prinsesse Sophie Hedvig, tages der næsten altid udgangspunkt i hendes etablering af syv prinsesseskoler. Fundatsen til etablering af disse skoler underskrev prinsessen da også på *Dronninglund Slot* på sin egen fødselsdag den 28. august i 1719, og det er derfor såre naturligt, at man på egnen ser netop denne begivenhed som definerende for, hvem og hvad prinsessen var. Etableringen af prinsesseskolerne i Dronninglund Sogn harmonerede da også ganske udmærket med Sophie Hedvigs meget pietistiske livsopfattelse. I fundatsen lægges der vægt på, at sognets børn lærer at læse, således at det bliver muligt for dem selv at læse Biblen og på den vis skabe forståelse for det personlige forhold, som pietisternes relation til Gud hvilede på.¹ Prinsessens pietistiske arv er da også stadig synlig i området, dels

Prinsesse Sophie Hedvig (1677-1735) i storslået guldbrodekjole med hermelinskåbe og hånden på kronen. Foto: Anders Sune Berg.

Tavlen, der priser prinsessens religiøse arbejde på Dronninglund Slot, ses stadig i Dronninglund Kirke. Foto: Anne Probst.

på *Dronninglund Slot*, hvor der i kirken ses en tavle, der priser prinsessens genopretning af den religiøse orden i *Dronninglund*, og dels gennem den tilbageværende prinsesseskole, der minder os om prinsessens gerninger for 300 år siden.²

Prinsessens daglige liv berettes der til gengæld ikke meget om. Nedenstående skal derfor forsøge at give et billede af Sophie Hedvigs liv og hverdag, der – det pietistiske udgangspunkt til trods – blev levet i stor overdådighed og elegance.

Giftemoden

Som prinsesse var Sophie Hedvig en brik i et europæisk net af alliancer, og da det danske kongehus flere gange gennem ægteskab havde etableret alliancer med det saksiske hof, var det oplagt med et giftemål mellem prinsesse Sophie Hedvig og hendes fætter arveprins Johann Georg af Saksen (1668-1694).³ Forlovelsen blev etableret i 1689, og man arbejdede helt frem til efteråret 1691 på udformningen af en ægtepagt.⁴ Arveprinsens forelskelse i og ophøjelse til *Maitresse en Titré* (førsteelskerinde) af generaldatteren Magdalene Sibylla Neidschütz (1675-1694) betød dog, at man fra det danske hofs side afbrød forbindelsen.⁵

Omkring 1694 rettedes der henvendelse fra kejserhoffet i Wien, som ønskede etablering af en forlovelse mellem prinsesse Sophie Hedvig og den kommende tysk-romerske kejser Joseph (1678-1711). Et sådant ægteskab ville have ophøjet Sophie Hedvig til den øverste blandt Europas kvinder. To års forsøg på at få prinsessen til at omvende sig til katolicismen mislykkedes dog, og i 1696 skrev Sophie Hedvig til sin far, Christian den 5.: "[...] at hun hellere ville ønske, snart at see Ende paa sine Dage, end antage den catholske Religion".⁶ Kongen lod sin datter få sin vilje, og ægteskabsforhandlingerne blev endelig afbrudt. Samtidig med forhandlingerne med det tysk-romerske hof kom der henvendelse om ægteskab fra hertugen af Mecklenburg-Schwerin, uden at der tilsyneladende kom egentlige forhandlinger ud af det. Endelig forhandles der i årene 1697-99 om ægteskab med Karl den 12. (1682-1718) – dog også uden held.⁷

I en tid hvor stærke alliancer mellem landene var strengt nødvendige, er det mærkværdigt, at ingen af

de relativt mange ægteskabsforhandlinger førte til et ægteskab. Prinsessens afvisning i forhold til trosskifte og Christian den 5.s ophævelse af forlovelsen med arveprinsen af Saksen, på grund af dennes udnævnelse af en officiel elskerinde, kan ses som tegn på, at både følelsesmæssige og religiøse emner har vejet tungt for både far og datter. På den anden side virker det bizart, at Christian den 5. – der selv gennem hele sit ægteskab "holdt" Sophie Amalie Moth (1654-1719) som sin elskerinde – skulle have så store skrumpel med at gifte sin datter ind i en sådan situation. Måske påvirkede det ham trods alt, at hans egen dronning, Charlotte Amalie, måtte leve med en ægtemand, der hellere ville have en anden. Afbrydelsen af forbindelsen kan også have bygget på kongens frygt for at miste respekt ved at lade sin datter behandle med ringeagtelse.⁸ I hvert fald er Sophie Hedvig stadig et barn, mens forhandlingerne med arveprinsen i Saksen pågår, hvorfor det ikke virker plausibelt, at det er hende selv, der modsætter sig ægteskabet. Under forhandlingerne med den kommende tysk-romerske kejser er det derimod tydeligt, at prinsessen har sin egen mening, som både kongen og andre forsøger at påvirke.⁹

Et landligt hof

Sophie Hedvig var vokset op ved hoffet på *København's Slot* og var vant til et liv i yderste elegance. Hun blev som ovenfor nævnt ikke gift og levede indtil sin bror prins Carls tidlige død i 1729 sammen med ham, primært på *Vemmetofte*, hvor de holdt hof med alt, hvad dertil hører. Etableringen af hoffet på *Vemmetofte* skyldtes kong Frederik den 4.s (1671-1730) ophøjelse af Anna Sophie Revent-

Vemmetofte, som det ser ud i dag. Balkonfløjen ses i forgrunden, dog har parken set helt anderledes ud på prinsesse Sophie Hedvigs tid. Foto: Anne Proust.

Dronninglund Slot. Slottets udseende ændrede sig meget under grev Moltkes (1710-1792) ejerskab i 1700-tallet. Sophie Hedvigs Dronninglund Slot har fremstået noget mere beskedent. Foto: Anne Proust.

low (1693-1740) til kronet dronning af Danmark. Hverken prins Carl eller prinsesse Sophie Hedvig ønskede at opholde sig under samme tag som "den kronede last" og flyttede ved Anna Sophies ophøjelse prompte deres ejendele fra *Københavns Slot* til *Charlottenborg*.¹⁰ Som deres faste residens valgte de

snart *Vemmetofte*, der siden prinsens overtagelse i 1715 havde undergået en gennemgribende renovering og ombygning for at komme til at passe til prinsens forventning og behov. Fra 1722 fungerede *Vemmetofte* således som fast residens for prins Carl og prinsesse Sophie Hedvig.

Søskendeparret var sig deres kongelige rang meget bevidst. *Vemmetofte* blev ved sin transformering fra borg til slot indrettet med alt, hvad der var nødvendigt, for at det kunne fungere som kongelig residens. Prinsen og prinsessen havde hver deres sæt gemakker – Sophie Hedvig havde hele vestfløjens

hovedetage med stort forgemak med glasdøre ud til balkonpromenaden på altanbygningen, kabinet og fælles spisegemak med prinsen.¹¹ Væggene i prinsessens værelser var betrukket med gyldenlæder importeret fra Holland, og i hendes kabinet var der:

Spejlglas i Vinduerne og Dørene, kaminpillen, således som den endnu er at see, dannedes af en forsølvet tavlet Grund med riflede Søjler, i midten over Kaminen var der anbragt et Spejl med Glasramme, og omkring dette vare alleslags Porcelains Vaser og Flaconer opstillede paa forsøvede Postamenter, øverst paa pillen laae der 2 forsøvede Løver, og midt mellem dem stod et Skiold med Prindsessens Navnechiffer med Krone over. Væggene i Kabinettet vare beklædte med rødt "Mor" med hvide Striber, og af en Inventarliste sees det, at der til toiletbordet hørte et sølv- og guldbroderet Toiletteppe med Guldkniplinger, og 2 Guldpostamenter, ... hvoraf det ene var et Guldskrivertøj med en Guldysepibe, og i det andet en lille Guldcredens og 3 Guldskeer.¹²

Prindsessens værelser har emmet af overdådig pragt, og portrætter af prinsessen giver samme indtryk. Prinsessen ses i højeste mode i kjoler af meget kostbar guldbrokade og silke besat med ædelsten og perler gerne i storslåede omgivelser og med referencer til hendes kongelige byrd.¹³ Dette ses ligeledes af den daglige opvartning. Prinsessen havde 23 personer i sin personlige hofstab, herudover delte hun kokken og staldpersonale med sin bror.¹⁴ Det daglige taffel bestod af otte retter, hertil serveredes fire slags vin og to slags konfekt – mange af råvarerne skulle bringes til *Vemmetofte*, således vildt, fisk og ikke mindst vand.¹⁵ Ovenstående efterlader ingen tvivl om, at prinsessen ikke led af beskedenhed, men i fuldt omfang udfoldede sin kongelighed.

Efter prins Carls død i 1729 fortsatte Sophie Hedvig sit liv på *Vemmetofte*, dog flyttede hun til København, så snart hendes anden bror, Frederik den 4. døde, og Anna Sophie Reventlow blev forvist fra hoffet. I København boede hun på *Charlottenborg* og deltog i hoffivet, og det kan med ret stor sikkerhed siges, at levestandarden ikke har været ringere end på *Vemmetofte*. En væsentlig forhøjelse af prinsessens apanage samt hendes, på daværende tidspunkt, meget nære forhold til det unge kongepar understøtter dette.¹⁶

Den ekstravagante pietist

Nordjylland var – i forhold til Enevældens monarkfiserede hof – meget langt væk. Alligevel rejste Sophie Hedvig flere gange til Nordjylland og opholdt sig på sine besiddelser der – gerne på *Dronninglund Slot*. I pragt har det nordjyske slot ikke kunnet måle sig med hverken hoffet i København eller hoffet på *Vemmetofte*, og de mange kostbare ejendele, som prinsessen ellers fik fragtet med sig mellem forskellige residenser på Sjælland, har heller ikke været til stede.¹⁷ Livsstilen formodes dog at have fulgt prinsessen på hendes rejser, hvilket betyder, at der har skullet skaffes store mængder af både vildt og fisk til *Dronninglund Slot*, når prinsessen (og gerne også hendes bror) opholdt sig der.¹⁸ Hvad angår vand, som man på *Vemmetofte*

Prinsesse Sophie Hedvig, prins Carl samt fire bekendte i haven på Vemmetofte. Det er prinsessen, der slænger sig på løjbænken. Foto: Anders Sune Berg.

fik transporteret fra Roskilde i vogn, så har man formodentlig måttet lade sig nøje med vandet fra slottets brønd.¹⁹

Vi må altså forestille os, at prinsesse Sophie Hedvigs indtog i Dronninglund, og ophold på *Dronninglund Slot*, har sat både by og slot på den anden ende. En lille bid af det storslåede enevældige hof er kommet og har skabt liv i området. Leverandører har ilet til og fra slottet, og ligeså har de gæster, der besøgte prinsessen.

Når det alligevel næsten udelukkende er prinsessens etablering af prinsesseskolerne i Dronning-

lund Sogn, man har erindret hende for i Dronninglund-området, så skyldes det formodentlig flere ting. Prinsesseskolerne bestod og består til dels den dag i dag, hvilket har påvirket folks hukommelse.²⁰ Det kildemateriale, der omhandler prinsessens ophold på *Dronninglund Slot*, fokuserer stærkt på hendes velgerninger i form af skoleoprettelser og religiøse tiltag. Fokuseringen skyldes formodentlig også, at den kollektive erindring har understøttet denne historie. Med dette bidrag til belysning af prinsesse Sophie Hedvigs liv er der forhåbentlig rådet en smule bod på det.

Noter:

- 1 Fundatsen er helt eller delvist gengivet i flere værker. Originalen ligger i Dronninglund Godsarkiv, Rigsarkivet, Viborg.
- 2 Dorf Gl. Skole er den eneste af prinsesseskolerne fra 1700-tallet, der stadig eksisterer, og denne skole er genopbygget efter en brand. Hvor Bolle Skole lå, er der plantet et træ og opsat et mindesmærke for skolen.
- 3 Prinsesse Anna gift med hertug August af Saksen i 1548. Den udvalgte prins Christian blev gift med Magdalene Sibylla af Saksen 1634, og prinsesse Anna Sophie blev gift med kurfyrste Johan Georg af Saksen 1666.
- 4 Christian den Femtes Dagbøger 1689, s. 492.
- 5 Christian den Femtes Dagbøger 1691, s. 191, s. 223ff., s. 226, s. 228, s. 250ff. Maitresse en Titré var en officiel udnævnelse til førsteelskerinde.
- 6 *Danmarks og Norges, Griffenfelds og Niels Juuls Konge Christian den Femte*, s. 221.
- 7 *Danmarks og Norges, Griffenfelds og Niels Juuls Konge Christian den Femte*, s. 222.
- 8 *Leg er ikke den kongelige dragt*, s. 36ff, og s. 99 og Riegels s. 353ff.
- 9 Se note 5 samt Christian den Femtes dagbøger 1696, s. 573ff.
- 10 Brasch, s. 116f.
- 11 Brasch, s. 125.
- 12 Brasch, s. 127.
- 13 Venge, s. 129, s. 133, s. 145 og s. 148.
- 14 Brasch, s. 125 og Venge s. 128.
- 15 Brasch, s. 136-8.
- 16 Brasch, s. 199.
- 17 Brasch, s. 202.
- 18 *Dronninglund Slots fiskedamme* har måske rummet ferskvandsfisk nok til prinsessens tafler, men saltvandsfisk har skullet leveres – formodentlig fra Aså. Vildt formodes derimod ikke at have manglet, da slottet ligger tæt på Storskoven.

19 Brasch, s. 136ff.

20 Se note 2.

Litteratur:

- Andersen, Ruth: *Leg er ikke den kongelige dragt*, 1985.
- Brasch, Chr. M.: *Vemmetoftes Historie*, bd. 2, København, 1859.
- Høst, Joh. Nik: *Danmarks og Norges, Griffenfelds og Niels Juuls Konge Christian den Femte*, 1854.
- Kong Christian den femtes egenhændige dagbøger: "Memorial eller Journal for 'Aaret 1689'", i: *Nyt Historisk Tidsskrift*, 1. bind, 1848.
- Kong Christian den femtes egenhændige dagbøger fortsættelse: "Memorial og Journal for A 1691", i: *Nyt Historisk Tidsskrift*, 2. bind, 1848.
- Riegels, A.D.: *Smaa historiske Skrifter*, København, 1796.
- Sophie Hedvigs Fundats af 28. august 1719, Dronninglund Godsarkiv, Rigsarkivet, Viborg.
- Venge, Mikael: *Vemmetofte Borg Slot Kloster*, København, 2009.